

روزنه‌ای برای ورود نوجوانان به دنیای دانش

مورد آن به ذهن می‌رسد و از زاویه‌های متفاوتی می‌توان به نکات مثبت و منفی این کتاب پرداخت:

تألیفی بودن

برای ناشری که قصد دارد کتاب علمی منتشر کند، ساده‌ترین راه، تمسک جستن به ترجمه است. دانش‌نامه‌ها و کتاب‌های جذاب انگلیسی به قدری زیاد و در دسترس هستند که هر ناشری می‌تواند از این دریای بی‌کران، کتاب یا مجموعه کتاب‌هایی را برگزیند و بدون نگرانی از مسائل حقوقی (کپی‌رایت) آن را ترجمه و منتشر کند. این سبک از انتشار کتاب‌های علمی برای ناشران بسیار کم‌هزینه است و خروجی کار به دلیل اسکن تصویرها از کتاب انگلیسی گاهی به شدت بی‌کیفیت از آب در می‌آید. مطمئناً اگر ما به دنبال اثرگذاری جدی‌تر و بومی‌تر در حوزه‌های علمی هستیم، این سبک کار مناسب نیست و باید به سمت کتاب‌های علمی تألیفی برویم.

در چنین شرایطی باید به ناشرانی که قدم در مسیر تألیف می‌گذارند، دست‌مریزاد گفت. نتیجه چنین تلاشی در کتاب آسمان شگفت‌انگیز به خوبی حس می‌شود:

۱. محتوای بومی

صفحه‌های ۶ و ۷ کتاب، نگاه ویژه‌ای به تاریخ نجوم در ایران و

● آسمان شگفت‌انگیز:

(فرهنگ‌نامه دانش‌آموزی نجوم و فضا)

● نویسنده: مهدی ناصری

● ناشر: طلایی

● نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

نجوم یکی از علوم جذاب برای دانش‌آموزان است. تصویرهای جذاب کهکشانی‌ها و سحابی‌ها و قصه‌های خیال‌انگیز سفر به کرات دیگر از دوران کودکی، ذهن همه ما را قلقلک داده است. این دریچه‌های جذاب می‌توانند راه‌های ورود بسیاری از کودکان و نوجوانان به دنیای علم و دانش باشند. به همین دلیل است که انتشار کتاب‌های علمی با موضوع نجوم یکی از ضرورت‌های بازار نشر در حوزه علوم تجربی است. شاید تنها رقیب جدی علم نجوم از این حیث، مثلاً موضوع دایناسورها باشد.

انتشارات طلایی با چنین رویکردی به سراغ کتاب آسمان شگفت‌انگیز (فرهنگ‌نامه دانش‌آموزی نجوم و فضا) رفته و کتابی مختصر و مفید، با عنوانی جذاب برای دانش‌آموزان منتشر کرده است. «آسمان شگفت‌انگیز» کتابی است تألیفی، تمام رنگی و با کاغذ گلاسه در ۶۴ صفحه. بنده به‌عنوان «ویراستار علمی» هنگام تألیف کتاب، در جریان انتشار آن بودم و نکاتی را در همان زمان به ناشر محترم منتقل کردم. اما امروز که به‌عنوان یک ناظر بیرونی مجدداً کتاب را می‌بینم، نکات متعددی در

تمدن اسلامی شده است. مشخص است که چنین محتوایی فقط در یک کتاب تألیفی دیده می‌شود. ضمناً یک تصویر با کیفیت از ابزارهای رصدخانه مراغه در این صفحه آمده است که می‌تواند باعث شناخت بهتر فضای کلی این رصدخانه تاریخی شود (البته ای کاش این تصویر در اندازه‌ای بزرگ‌تر و با ارائه توضیحات بیشتری کار می‌شد). معمولاً بخش تاریخ نجوم در کتاب‌های ترجمه‌ای اشاره‌گذاری به دوران اسلامی دارد و ممکن است تمرکز اصلی بر بناهایی مانند «استون هنج» در بریتانیا باشد. در صفحه ۲۸ کتاب آسمان شگفت‌انگیز، دهانه بتانی روی ماه مشخص شده است، در صفحه ۴۱ به شهاب‌سنگی که در موزه گلستان نگهداری می‌شود، اشاره شده است و صفحه ۵۱ اطلاعاتی در خصوص کسوف کلی سال ۱۳۷۸ در ایران دارد. این‌ها امتیازهای این کتاب نسبت به نمونه‌های مشابهش در بازار کتاب است. این نکات بومی می‌توانست بیشتر هم باشد و مثلاً در بخش رصدخانه‌ها (ص ۵۲ و ۵۳) توضیحی درباره رصدخانه ملی ایران بیاید.

۲. تصویرها و عکس‌های تألیفی

دو تصویرگر با کتاب آسمان شگفت‌انگیز همکاری داشته‌اند. تأثیر این تصویرگرها در بسیاری از صفحات مشهود است. از جمله در بخش «مراحل تشکیل ستاره» (ص ۸ و ۹)، «ماهواره‌ها و کاوشگرها» (ص ۴۲ و ۴۳)، «رصدخانه‌ها» (ص ۵۲ و ۵۳) و... همین اتفاق در زمینه عکس‌های کتاب هم افتاده و از سه عکاس ایرانی استفاده شده است. به‌عنوان نمونه، تصویر «چغازنبیل» (ص ۶ و ۷)، «شهاب‌سنگ ورامین» (ص ۴۱)، خورشیدگرفتگی سال ۱۳۷۸ (ص ۵۱) و ... به‌صفحات کتاب نمای بومی و ایرانی داده‌اند و عکس‌های نجومی با کیفیت بایک امین تفرشی در جای‌جای کتاب رنگ و لعاب متفاوتی به آن بخشیده‌اند.

ساختار گرافیکی

سبک سنتی نگارش کتاب‌های علمی بر محتوای متنی استوار بود و تصویرها صرفاً به‌عنوان نقش و نگار و تزئین صفحات اضافه می‌شدند. در حالی که کتاب‌های جذاب علمی امروزی فرم متفاوتی دارند. پژوهشی که مؤسسه «ان‌جنرال» در سال ۲۰۰۸ میلادی روی شش‌هزار نفر از نسل جدید انجام داد، نشان داد که: «غوطه‌وری در دنیای دیجیتال حتی شیوه جذب اطلاعات توسط نسل جدید را تغییر داده است. نسل جدید الزاماً صفحات را خط به خط و از بالا به پایین نمی‌خوانند. آن‌ها روی صفحه سر می‌خورند و دنبال اطلاعات به‌درد بخور هستند.»

در چنین وضعیتی اگر می‌خواهیم کتابی خواندنی و جذاب تولید کنیم، باید به سراغ ساختار اینفوگرافیک برویم. متن و ساختار گرافیکی در نمونه‌های موفق از کتاب‌های علمی چنان درهم تنیده‌اند که نمی‌توان به سادگی تقدم و تأخری

در نحوه تهیه آن‌ها در نظر گرفت. اینفوگرافیک‌های استاندارد طوری هستند که فقط از یک همکاری منسجم میان نویسنده و گرافیست به‌دست می‌آیند. کتاب آسمان شگفت‌انگیز قدم در این راه گذاشته است و مبنای کلی‌اش ساختار اینفوگرافیک است. این موضوع حتی در فهرست زیبای کتاب هم مشخص است (ص ۴ و ۵) و از همان ابتدا می‌تواند مخاطب را جذب کند. بخش «منظومه شمسی» (ص ۱۸ و ۱۹) و بخش «فضایماها» (ص ۵۶ و ۵۷) نمونه‌های استاندارد و خوبی از اینفوگرافیک‌های کتاب هستند. فقط ای کاش نحوه چاپ کتاب به‌صورتی بود که به‌هم پیوستگی صفحات کنار هم بهتر دیده می‌شد. در حال حاضر بخشی از وسط صفحات دیده نمی‌شود.

جمع‌بندی

کتاب آسمان شگفت‌انگیز کتابی خواندنی برای دانش‌آموزان است. با اینکه طرح جلد ویژه‌ای ندارد، اما عنوان و توضیحات پشت جلد آن می‌توانند مخاطب را به سمت کتاب جذب کنند. دانش‌آموزان پایه چهارم تا نهم احتمالاً اصلی‌ترین مخاطبان این کتاب هستند که می‌توانند به واسطه این کتاب پا به دنیای جذاب نجوم بگذارند.

با توجه به جنبه مقدماتی کتاب، بد نبود در انتهای آن منابع بیشتری برای ادامه مسیر معرفی می‌شدند. از طرفی برخی از جنبه‌های عملی نجوم در کتاب مغفول مانده‌اند. مثلاً بخش «رصد آسمان» (ص ۵۰ و ۵۱) در حد معرفی رصد و مفاهیم کلی این حوزه باقی مانده است و احتمالاً نتواند مخاطب معمولی را که فقط به این کتاب دسترسی دارد، به یک رصدگر تبدیل کند.

با توجه به پیشینه نویسنده کتاب (مهدی ناصری) در دنیای نجوم آماتوری، این بخش از کتاب می‌توانست مفصل‌تر و عملیاتی‌تر باشد و مخاطب را در انتهای کتاب وارد دنیای فعالیت‌های علمی نجوم (رصد صورت‌های فلکی، اجرام غیرستاره‌ای درخشان، بارش‌های شهابی و...) کند. حتی می‌شد صفحاتی از کتاب به چند پروژه ساده عملی در حوزه نجوم اختصاص یابد، به نحوی که مخاطب مثلاً بارش شهابی را رصد کند و بتواند داده‌های رصدی‌اش را در سایت بین‌المللی بارش شهابی ثبت کند یا در پروژه‌های علوم شهروندی (Citizen Sciences) شرکت دهد.

در هر صورت، کتاب آسمان شگفت‌انگیز با محتوا و مطالب فعلی نیز کتابی بسیار مفید و جذاب است و مخصوصاً با توجه به علاقه‌ای که دانش‌آموزان به مباحث نجومی دارند، می‌توان کتاب را به آن‌ها معرفی کرد.

در کتاب علوم چهارم ابتدایی مطالبی در خصوص نجوم و منظومه شمسی آمده است. بنابراین آسمان شگفت‌انگیز به‌صورت ویژه می‌تواند برای دانش‌آموزان این پایه مفید باشد تا با میل و علاقه شخصی‌شان مطالب بیشتری درباره نجوم بخوانند.